INVESTIGATION AT THE ČIURLIONIO STR. 3 IN VILNIUS

In 2005 at the plot located at the Čiurlionio Str. 3 in Vilnius an archaeological investigation was performed. During that 27 human graves and individual bones of at least 20 other individuals were discovered. The graveyard dated to the 16th century. Presumably, victims of some epidemic were buried at this site.

ŽVALGOMIEJI TYRIMAI PUMPĖNŲ MIESTELYJE

Linas KVIZIKEVIČIUS, Saulius SARCEVIČIUS

2005 m. LII MTS vykdė žvalgomuosius archeologinius tyrimus Pumpėnų miestelio (Pasvalio r.) centrinėje dalyje, į V nuo bažnyčios šventoriaus, greta jo, Įstros gatvėje. Rekonstruodami Įstros gatvės atkarpą, esančią šalia bažnyčios šventoriaus, Panevėžio regiono kelių darbuotojai, lygindami statėjantį kelkraščio šlaitą, aptiko žmogaus palaikus. Paminklosauginėms institucijoms sustabdžius darbus buvo pradėti žvalgomieji archeologiniai tyrimai, kuriais siekta išsiaiškinti žmogaus kapo chronologiją bei nustatyti palaidojimo pobūdį.

Žmonių palaikų radimvietėje buvo atidengtas ir ištirtas vienas bendro 3,4 m^2 ploto šurfas. Vėliau nustačius, kad dalis kapo patenka į važiuojamąją kelio dalį, šurfas praplėstas 60 cm V kryptimi (šurfo PV kampe) ir 95 cm šurfo ŠV kampe. Todėl bendrai tyrimai atlikti 4,75 m^2 dydžio plote.

Pumpėnų miestelis išsidėstęs abipus Įstros upelio (dešiniojo Lėvens intako), šalia kelio, vedančio iš Panevėžio Pasvalio (Rygos) link. Miestelio praeitis netyrinėta, o istoriografijoje pateikiami faktai labai skiriasi. Kartais teigiama, kad Pumpėnai rašytiniuose šaltiniuose pradėti minėti tik XVII a. pradžioje, kai Zavadskių giminės atstovai bendrai su Juozapu Šyšla čia įkurdino karmelitus. J. Kurczewskis teigė, kad jie pirmą kartą paminėti 1655 m. Veikiausiai tuo metu pirmą kartą buvo paminėta bažnyčia. Ši data kaip pirmas miestelio vardo paminėjimas prigijo urbanistikos tyrinėtojų darbuose. 1613 m. Lietuvos žemėlapyje „Magni Ducatus Lithuaniae" Pumpėnai nepažymėti, taigi kyla abejonių, ar išvis tuo metu jie buvo. Kaip nurodo istorikas E. Meilus, Pumpėnams tik 1681 m. suteikta turgaus teisė, tad veikiausiai miestelis susikūrė apie XVII a. vidurį. Iki šiol miestelis archeologiškai netyrinėtas.

2005 m. žvalgomųjų tyrimų žmonių palaikų radimvietėje metu fiksuoti 6 kultūrinio sluoksnio horizontai. Po velėna su augaliniu juodžemio horizontu visame plote atidengtas šviesiai pilkos–gelsvos spalvos žemių difuzinis horizontas. Jame aptikta keletas pavienių žmogaus kaulų liekanų iš suardytų kapų. Šurfo R dalyje, 40 cm gylyje aptikta netaisyklingo stačiakampio formos užapvalintais kampais 70 cm pločio ŠR–PV kryptimi ir 130 cm ilgio ŠV–PR kryptimi duobės kontūras. Jos užpildą sudarė XIX–XX a. pradžios laikotarpio šiukšlės ir griuvenos – raudonos molio spalvos plytų, degtų kalkių degto molio trupiniai, akmens anglies liekanos. Giliau, šurfo centrinėje dalyje pradėjo ryškėti kapų duobių kontūrai ir žmogaus kaulų liekanos. Preparuojant paviršių buvo atidengti dviejų žmonių palaikai.

Kapo 1 duobės kontūras fiksuotas šurfo P dalyje, nuo H_{abs} 38,94 iki 38,91 m aukštyje. Fiksuotas 50 cm pločio ir 155 cm ilgio kapo kontūras. Atlikus preparavimo darbus paaiš-

kėjo, kad palaidojimas stipriai suardytas ankstesnių žemės kasimo darbų metu. Kasant šiukšlių duobę buvo apardyta apatinė žmogaus skeleto dalis kojų srityje. Vėliau kasant telefono kabelio tranšėją kapas buvo skersai perkirstas – perkastas per pusę. Vykdant gatvės tvarkymo darbus buvo apardyta viršutinė žmogaus skeleto dalis. Mirusysis palaidotas karste, aukštielninkas, rankos sudėtos šonuose (plaštakų padėtis neaiški, kadangi centrinė korpuso dalis suardyta). Aptikti antropologine tvarka išsidėstę rankų, stuburo ir kojų kaulai, o kaukolės dalis atkirsta remontuojant gatvę.

Kapo 2 kontūras aptiktas šurfo P dalyje, H_{abs} 38,97–38,94 m aukštyje. Fiksuotos 33 cm pločio ir 15 cm ilgio kapo liekanos. Palaidojimas sunaikintas, dalis jo pateko už šurfo ribos į gatvės važiuojamąją dalį. Praplėtus šurfą aptikta viršutinė skeleto dalis. Rastos į krūvą sudėtos žmogaus kaulų liekanos – kaukolės dalis, šonkauliai, rankų ilgųjų ir plaštakos kaulų fragmentai. Centrinė kapo dalis buvo suardyta remontuojant kelią, o viršutinė skeleto dalis suardyta dar anksčiau. Mirusieji laidoti be įkapių, galvomis orientuoti į V.

Abiejų kapų duobės plokščiais dugnais, iškastos įžemyje. Mirusieji laidoti virš įžemio jau susiformavus pirminiam paviršiui. Virš kapų susiformavusiuose horizontuose aptikta 13 vienetų radinių.

Surasti 4 vienetai stiklinių dirbinių – butelio fragmentai. Pagal 1865 m. datą, esančią ant butelio antspaudo, bei butelio formą, patiną ir gamybos būdą šie radiniai datuojami XIX a. 7–8 dešimtmečiais. Taip pat aptikti buitinės keramikos fragmentai – puodų, dubens šukės bei viena karsto vinis. Pagal analogus keramika būdinga XVII a. pabaigai – XVIII a. Radiniai į ūkinę duobę buvo supilti XVIII a. II pusėje arba XIX a. pradžioje.

Tiksli kapų chronologija nėra aiški, kadangi mirusieji laidoti be įkapių. Apytikrę vėlyviausią kapinių datą leidžia nustatyti stratigrafiniai duomenys ir skurdūs istoriniai faktai. Mirusiuosius greta bažnyčios šventoriaus pradėta laidoti tuo metu, kai teritorijoje virš įžemio buvo susiformavęs pirminis paviršius. Laidojimas negalėjo vykti vėliau nei XIX a. II pusėje. Ūkinės duobės turinį sudarė statybinės atliekos ir keli buitinės keramikos fragmentai, būdingi XVII a. pabaigai – XVIII a. Ūkinė duobė šiukšlėms buvo iškasta tuo metu, kai kapinės jau buvo užmirštos, kapų kauburėlių jau nesimatė. Žinoma, kad laidoti bažnyčių šventoriuje buvo uždrausta XVIII a. pabaigoje (tiesa, kai kur to nebuvo paisoma). Istoriniai duomenys rodo, kad bažnyčios šventorius atitvertas 1830 m., todėl yra manytina, kad tuo metu kapų, buvusių šventoriaus pakraštyje, šlaite jau nesimatė. Ūkinė duobė galėjo būti iškasta statant šventoriaus tvorą. Remiantis faktu, kad pirmoji bažnyčia statyta XVII a. viduryje, kapai negalėjo atsirasti anksčiau, nei ji pastatyta. Šie argumentai leidžia teigti, kad aptikti kapai veikiausiai yra XVII a. pabaigos – XVIII a.

ARCHAEOLOGICAL SURVEY IN THE TOWN OF PUMPĖNAI

In 2005 the LII MTS expedition performed an archaeological survey in the town of Pumpėnai (Pasvalys district). The abovementioned survey was performed in the central part of the town, in the vicinity of the churchyard, at the site of accidental human bones finding. An area of 4.75 m^2 was investigated; remains of two human burials were discovered. The individuals had no burial items, their heads were orientated W. According to stratigraphic and historical data, they were buried in the late 17th – 18th century.